

Het slachtoffer en de afgedwongen verschijning van de verdachte

Joost Nan*

* Mr.dr. J.S. Nan is universitair hoofd-docent straf(proces)recht aan de Erasmus School of Law (Erasmus Universiteit Rotterdam) en tevens (cassatie)advocaat te Den Haag.

1 Zie de parlementaire stukken inzake dossier 35349. Het onderzoek voor dit artikel is rond 1 oktober 2020 afgesloten; nadien is nog met een enkele ontwikkeling rekening gehouden..

2 Naar de rechten van slachtoffers en de werking daarvan wordt om de haverklap (empirisch) onderzoek gedaan, zie bijvoorbeeld B.F. Keulen, e.a., *Naar een tweefasenproces. Over voor- en nadelen van een strafproces in twee fasen, in relatie tot de posities van slachtoffer en verdachte*, Den Haag: WODC 2013; V. Drost e.a., *Wet versterking positie slachtoffers. Procesevaluatie*, Barneveld: Significant 2014; R. Kool e.a., *Scha-deverhaal na een strafbaar feit via de kantonrechter. Een verkennend dossieronderzoek*, Den Haag: WODC 2014; Inspectie Justitie en Veiligheid, *Verschillende perspectieven. Een onderzoek naar de taakuitvoering van zedenrechercheurs en hun bejegening van slachtoffers*, Den Haag: Ministerie van Justitie en Veiligheid 2019; S. van der Aa, J. Claessen & R. Hofmann, *Speciale behoeften van slachtoffers van hate crime ten aanzien van het strafproces en de slachtofferhulp*, WODC 2020; F. Augusteijn & C.C.J.H. Bijleveld, 'Sepotbeslissingen motiveren aan slachtoffers en de klacht tegen niet-vervolgving ex artikel 12 Sv. Een empirisch juridische studie', *NJB* 2020/2568, p. 2916-2922.

3 M.S. Groenhuijsen, 'Van de regen in de drup', *DD* 2018/14. Idem A.J.J.G. Schijns, 'Slachtofferrechten in het strafproces – de theorie en de praktijk', *VR* 2017/88. De praktische invulling van de rechten van het

In het aanhangige Wetsvoorstel uitbreiding slachtofferrechten van de Minister voor Rechtsbescherming worden bepaalde, van hun vrijheid beroofde verdachten in beginsel verplicht aanwezig te zijn bij de inhoudelijke behandeling van hun strafzaak. De reden voor deze wettelijke verplichting is hoofdzakelijk gelegen in de eventuele wens van het slachtoffer om het spreekrecht in aanwezigheid van de verdachte uit te oefenen. Maar de onderbouwing van nut en noodzaak van dit voorstel is gebrekkig en kan de invoering van de aanwezigheidsplicht niet dragen.

1 Inleiding

Dat het slachtoffer in het strafproces een rol behoort te hebben, staat – ook voor mij – buiten kijf. De invulling van die rol is echter geen rustig bezit. Het aantal slachtofferrechten en de aandacht voor de positie van het slachtoffer in het strafproces blijven maar toenemen. Het slachtoffer heeft nog steeds de politieke wind mee. Het meest recente wetgevingsinitiatief is het aanhangige Wetsvoorstel uitbreiding slachtofferrechten van de Minister voor Rechtsbescherming. In oktober 2020 werd duidelijk dat hiervoor, ondanks enige bedenkingen, een Kamermeerderheid bestaat.¹ Met deze nieuwste aanzet voor nóg meer slachtofferrechten, gaat de minister echter in tegen de – volgens mij heersende – opvatting in de strafrechtsdogmatiek dat het slachtoffer op dit moment wel even voldoende rechten heeft en de aandacht eerst zou moeten uitgaan naar het goed in de praktijk brengen daarvan.² Groenhuijsen heeft dat redelijk recent nog bepleit.³ In algemene zin is vaker benadrukt dat

goed moet worden gezien welke rechten aan het slachtoffer worden gegeven (zie al het project *Strafvordering 2001*: geen ongerefecteerde opeenstapeling van steeds meer aanvullende rechten in het strafgeding) en dat diens positie verantwoord moet worden begrensd.⁴ Buruma heeft zich begin vorig jaar hardop afgevraagd waar de theoretische en praktische grenzen liggen van de emancipatie van het slachtoffer in het strafrecht. Hoewel hij die vraag niet concreet beantwoordt, volgt uit zijn betoog wel dat een grens zou kunnen worden gevonden in het algemeen belang en de belangen van de verdachte in het bijzonder.⁵

Dat het slachtoffer in het strafproces een rol behoort te hebben, staat – ook voor mij – buiten kijf. De invulling van die rol is echter geen rustig bezit

Grenzen zouden in het verlengde daarvan onder meer gevonden kunnen worden in een – in theorie en praktijk – uitgebalan- ceerde driehoeksverhouding tussen de officier van justitie, de verdachte en het slachtoffer. De eerste twee zijn procespartij, de laatste niet. Maar het slachtoffer heeft inmiddels wél te gelden als autonome procesdeelnemer, met een waaier aan rechten. Het slachtoffer is, zoals Kooijmans terecht opmerkt, niet langer alleen als aangever, getuige, belanghebbende of benadeelde partij bij het strafproces betrokken. Zijn positie is niet meer van die hoedanigheden afgeleid.⁶ Slachtofferrechten, in het bijzonder het spreekrecht, stellen de houder daarvan ook in staat aan die positie invulling te geven. Dat werkt door in de eerdergenoemde driehoeksverhouding tussen de officier van justitie, de verdachte en het slachtoffer. De verdachte stond tot niet zo lang geleden in het hoofdgeding eigenlijk alleen tegenover de officier van justitie. Inmiddels heeft de relatie verdachte-slachtoffer echter danig aan importantie gewonnen en zal de verdachte zich in voorkomende gevallen niet alleen tegen de officier van justitie moeten verdedigen, maar ook tegen het slachtoffer. Voorts is het slachtoffer door zijn sterkere, zelfstandige positie ook minder afhankelijk geworden van de officier van justitie. Daarom is ook de verhouding officier van justitie-slachtoffer steeds problematischer. De officier van justitie heeft door zijn magistratelijke rekening te houden met het algemeen belang, met het belang van het slachtoffer én in zekere mate met het belang van de verdachte. Hierdoor kan de officier van justitie in een spagaat komen als zijn proceshouding (in het bijzonder zijn requisitoir c.q. vordering) niet naar de zin van het slachtoffer is.⁷ Ook een goed slachtoffergesprek zal niet altijd kunnen voorkomen dat het slachtoffer meer verwacht dan de officier van justitie kan of wil bieden. Bij de uitoefening van het spreekrecht kan dat duidelijk zichtbaar worden, in het bijzonder ten aanzien van de bewijs- en de straftoemingsvraag. Het slachtoffer en diens advocaat kunnen de officier van justitie bij die vragen rechts inhalen, al of niet nadat zij zelf nader bewijsmateriaal hebben aangeleverd.⁸

Met het voorgaande in het achterhoofd bespreek ik de verschijningsplicht voor bepaalde verdachten. Dat is in mijn ogen het belangrijkste onderdeel van het Wetsvoorstel uitbreiding slachtofferrechten. Ik

behandel achtereenvolgens de reikwijdte van het voorstel op dit punt (paragraaf 2), de redenen daarvoor (paragraaf 3 en 4) en sluit af met een slotbeschouwing over in het bijzonder de verhouding tussen het slachtoffer en de (verplicht verschenen) verdachte (paragraaf 5). In de concepten van het te moderniseren Wetboek van Strafvordering wordt een aanwezigheids- plicht ingevoerd, maar die laat ik hier verder onbesproken nu daarin wordt geanticipeerd op het onderhavige wetsvoorstel.⁹

Op dit moment kan een verdachte al verplicht worden aanwezig te zijn ter terechtzitting. De voorgestelde verschijningsplicht gaat echter een stuk verder

2 Reikwijdte van het voorstel inzake de verschijningsplicht

Op dit moment kan een (volwassen) verdachte al verplicht worden aanwezig te zijn ter terechtzitting.¹⁰ De voorgestelde verschijningsplicht gaat echter een stuk verder. Laten we daarom eerst eens concreet kijken naar de voorgestelde verschijningsplicht en de praktische omvang die deze plicht naar verwachting zal hebben. Het voorgestelde artikel 258a Sv heeft betrekking op twee soorten (volwassen) verdachten; die van twee groepen ernstige misdrijven worden verdacht. De persoonlijke verschijningsplicht geldt voor de verdachte die ‘zich in voorlopige hechtenis bevindt in verband met de zaak en het bevel voorlopige hechtenis niet is geschorst’, alsmede voor de verdachte die ‘zich in detentie bevindt in verband met een andere zaak dan die op de terechtzitting wordt behandeld’. Vervolgens zijn deze verdachten alleen aan de opdaagplicht onderworpen voor de terechtzitting waarop hun zaak inhoudelijk wordt behandeld en de strafzaak ziet op een ernstig misdrijf waarvoor het spreekrecht van artikel 51e lid 1 Sv mogelijk is (in de regel misdrijven waarop naar de wettelijke omschrijving een gevangenisstraf van acht jaar of meer is gesteld),¹¹ of op sommige andere, specifiek genoemde gewelds- en zedenmisdrijven.¹² Aldus ontstaan vier categorieën

slachtoffer is ook van belang bij het verstrekken van stukken, vgl. F. Mattheijer & P.M. Tomassen, ‘Verstrekking van stukken aan slachtoffers: binnen of buiten de boot van art. 51b Sv’, *S&O* 2020, afl. 2, p. 53-59.

- 4 Zie kernachtig het eindrapport, M.S. Groenhuijsen & G. Knigge (red.), *Afronding en verantwoording*, Deventer: Kluwer 2004, p. 107-111, met verwijzingen naar de eerdere rapporten. Zie ook T. Kooijmans, *Dat is mijn zaak!* (oratie Tilburg), 2011, p. 28-39. Zie over de positie van het slachtoffer ook R.A. Hoving, ‘Het slachtoffer op de reservebank’, *Strafblad* 2018/62.
- 5 Y. Buruma, ‘Een mentaliteitsgeschiedenis van slachtofferemancipatie’, *NTS* 2020/2.
- 6 Kooijmans 2011, p. 31.
- 7 Met dank aan officier van justitie mr. Ernst Pols, die dat tijdens een recent gastcollege aan Rotterdamse masterstudenten strafrecht ook fysiek uitbeelde.
- 8 Zie in dat verband de zaak van Mitch Henriquez, waarin door toedoen van de advocaat van enkele nabestaanden beelden van het voorval van een betere kwaliteit beschikbaar waren gekomen. Eerste aanleg Rb. Den Haag 21 december 2017, ECLI:NL:RBDHA:2017:15095 en ECLI:NL:RBDHA:2017:15096.
- 9 Zie over het eerdere concept M. van Noorloos, ‘“Keeping up appearances”? De verschijningsplicht van de verdachte bij de terechtzitting en de uitspraak’, *Platform Modernisering Strafvordering* 2018. In de ambtelijke versie van juli 2020 sluit art. 4.2.2 niet aan bij de redactie van de huidige versie van het wetsvoorstel.
- 10 Vlg. art. 258 lid 2 en 278 lid 2 Sv. Zie nader par. 4. Als de verdachte ten tijde van het begaan van het feit jonger dan achttien jaar was, geldt dat deze sowieso dient te verschijnen (met zijn ouders of voogd), tenzij hij inmiddels de leeftijd van achttien jaar heeft bereikt (zie art. 495a en 496 Sv).
- 11 Voor het leeggemak: ‘Het spreekrecht kan worden uitgeoefend indien het tenlastegelegde feit een misdrijf betreft waarop naar de wettelijke omschrijving een gevangenisstraf van acht jaar of meer is gesteld, dan wel een van de misdrijven genoemd in art. 240b, 247, 248a, 248b, 249, 250, 285, 285b, 300, tweede en derde lid, 301, tweede en derde lid, 306 tot en met 308 en 318 van het Wetboek van Strafrecht en art. 6 van de Wegenverkeerswet 1994.’
- 12 Het gaat in het wetsvoorstel specifiek om de misdrijven die genoemd worden in de artikelen 141, eerste lid en tweede lid, onder 1°, 181, eerste en tweede lid, 182, eerste lid en tweede lid, onder 1°, 248c, 252, tweede lid, 290, 296, eerste en tweede lid of 301, eerste lid, van het Wetboek van Strafrecht’.

Foto: Manon Heinsman | © Ars Aequi

van gevallen waarvoor artikel 258a Sv komt te gelden. Het gaat om 1) verdachten die in voorlopige hechtenis zitten voor een misdrijf waarvoor het spreekrecht mogelijk is, 2) verdachten die in voorlopige hechtenis zitten voor een bepaald ander, ernstig misdrijf, 3) verdachten die in detentie zitten voor een andere zaak en terechtstaan voor een misdrijf waarvoor het spreekrecht mogelijk is, en 4) verdachten die in detentie zitten voor een andere zaak en terechtstaan voor een bepaald ander, ernstig misdrijf. Verdachten die al vastzitten voor een ander feit, maar van wie volgens de minister kan worden gezegd dat zij – indien zij niet al gedetineerd zouden zijn – voor het gepleegde feit hoogstwaarschijnlijk voorlopige hechtenis opgelegd zouden krijgen, vallen dus ook onder de verschijningsplicht. Het zou volgens de minister onwenselijk zijn de verschijningsplicht niet van toepassing te laten zijn alleen omdat de verdachte al vastzit.¹³

Daarmee trekt de minister ook diverse, *in concreto* lichtere zaken onder de reikwijdte van de verschijningsplicht. Waar we in de voorlopigehechtenisgeval-

len daadwerkelijk te maken zullen hebben met een zware zaak – de verdachte zit *voor die zaak* niet voor niets al enige tijd vast¹⁴ – hoeft dat bij detentie voor een andere zaak namelijk niet altijd zo te zijn. Het kan bijvoorbeeld gaan om gekwalificeerde vormen van diefstal zonder geweld, zoals diefstal in vereniging in de nacht (art. 311 lid 2 Sr) of een ‘simpele’ diefstal met geweld/straatroof waarbij een tas relatief eenvoudig van de schouder van het slachtoffer wordt gerukt (art. 312 lid 1 Sr). Op beide voorbeelden staat een dreiging van negen jaar gevangenisstraf, zodat het spreekrecht van toepassing is, maar de ernst van het feit wel mee lijkt te vallen (zonder het slachtoffer tekort te willen doen). Dat de verdachten voor een andere zaak in detentie verblijven, maakt voor de ernst van de te berechten zaak niet uit. Het kan dus goed zijn dat *de facto* geen sprake is van een ernstig misdrijf. Dat is van belang omdat de redenen voor de invoering van de verschijningsplicht volgens de minister in mindere mate aan de orde zijn bij lichtere delicten dan bij ernstige strafbare feiten.¹⁵

¹³ Kamerstukken II 2019/20, 35349, nr. 3, p. 28 (MvT). Ten onrechte wordt in de memorie van toelichting overigens ook gesteld dat de verschijningsplicht (alleen) geldt als de verdachte zich in voorlopige hechtenis bevindt (Kamerstukken II 2019/20, 35349, nr. 3, p. 6 en 29 (MvT) (op p. 9 staat het wel juist)). Zie voor dezelfde onzuiverheid ook Kamerstukken II 2019/20, 35349, nr. 6, p. 16. Zie eerder al het advies van de Afdeling advisering van de Raad van State, Kamerstukken II 2019/20, 35349, nr. 4, p. 5 en 8. Zie voor de consultatieversie www.internetconsultatie.nl/slachtofferrechten.

¹⁴ Als de snelrechtgrond van toepassing is, gaat het om een korte periode van voorlopige hechtenis, zie art. 67a lid 2 sub 4 Sv. Daarover J.M.W. Lindeman e.a., *Wie past de schoen? De snelrechtgrond in de praktijk*, Den Haag: WODC 2020.
¹⁵ Kamerstukken II 2019/20, 35349, nr. 6, p. 16.

De verschijningsplicht van de verdachte is in de aangewezen gevallen de hoofdregel, maar wel behoudens uitzonderingen. Het tweede lid van artikel 258a Sv zal het mogelijk maken dat de voorzitter van de strafkamer besluit dat de verschijningsplicht achterwege blijft.¹⁶ Dit kan hij ambtshalve doen, op vordering van de officier van justitie, op verzoek van de verdachte of op verzoek van het slachtoffer. Een uitzondering kan op twee gronden worden gemaakt. De ene grond moet gelegen zijn in 'zwaarwegende belangen van de verdachte, het slachtoffer of een van de andere procesdeelnemers'. Als voorbeelden geeft de wetgever een lichamelijk of geestelijk zieke verdachte van wie de aanwezigheid niet verlangd kan worden, of een getraumatiseerd slachtoffer dat ondanks te nemen maatregelen om een ongewenste confrontatie met de verdachte te vermijden, anders de rechtszaal niet durft te betreden.¹⁷ De andere grond is gericht op de situatie dat 'geen van de procesdeelnemers de verplichte verschijning wenselijk of noodzakelijk vindt'. De minister denkt bijvoorbeeld aan de situatie dat na een geslaagd mediationstraject de verdachte en het slachtoffer overeenstemming hebben bereikt.¹⁸

Dat de verdachte ook verplicht kan worden de terechtzitting bij te wonen, wordt expliciet in de wet opgenomen

Dat de verdachte ook verplicht kan worden de terechtzitting bij te wonen, wordt expliciet in de wet opgenomen. De verdachte die onder de reikwijdte van artikel 258a Sv valt, is daartoe in ieder geval verplicht, tenzij de uitzondering van toepassing is. Artikel 345 en 363 Sv worden daarop aangepast.¹⁹ In HR 20 februari 2018, ECLI:NL:HR:2018:237 had de Hoge Raad al bepaald dat onder het huidige recht de plicht te verschijnen ook voor de uitspraak kan worden opgelegd. Helemaal zonnklaar was dat overigens niet. Onder meer advocaat-generaal Keulen was in die zaak van mening dat vooral uit artikel 363 Sv voortvloeide dat er naar geldend recht geen basis is voor een bevel tot medebrenging dat ertoe strekt de verdachte te dwingen bij de uitspraak van het vonnis of arrest aanwezig te zijn.²⁰

Om hoeveel zaken gaat het dan naar verwachting? Hoewel gedetailleerde cijfers ontbreken, vermeldt de minister dat het voorstel naar schatting op 9.000 gehechte/gedetineerde verdachten zal zien. Daarvan komen er 7.500 op eigen initiatief al naar de terechtzitting, zodat het voorstel ertoe zou leiden dat zo'n 1.500 meer verdachten zullen verschijnen. Vanwege de praktische uitvoerbaarheid is ervoor gekozen de verschijningsplicht niet van toepassing te verklaren op verdachten van wie de voorlopige hechtenis is geschorst. Het zou te veel politiecapaciteit vergen hen zo nodig te lokaliseren en op de terechtzitting te krijgen.²¹ De hamvraag is echter een veel specifiekere. Waar het in het bijzonder om gaat is immers in hoeveel van die 1.500 zaken waarin de verdachte thans niet verschijnt, het slachtoffer het spreekrecht kan uitoefenen en dat ook *wil* uitoefenen in verdachtes aanwezigheid. Want dat zou in kwantitatieve zin de primaire noodzaak van dit voorstel het sterkst inzichtelijk kunnen maken, nu de verschijningsplicht toch vooreerst wordt gekoppeld aan het spreekrecht (zie nader paragraaf 3).

3 Redenen voor het voorstel inzake de verschijningsplicht gekoppeld aan het spreekrecht

Nu we weten waarover we het hebben, is het tijd om stil te staan bij de redenen voor de invoering van de verschijningsplicht. In deze paragraaf bespreek ik de redenen die door de minister worden gekoppeld aan het spreekrecht. In de volgende paragraaf behandel ik zijn overige motieven. Opgemerkt zij, zoals gezegd, dat (de voorzitter van) de rechtbank als hij dat wenselijk acht, nu ook al de persoonlijke verschijning van de verdachte ter terechtzitting (inclusief de uitspraak) kan bevelen en daartoe diens medebrenging kan gelasten.²² De minister is zich daarvan bewust, maar benadrukt 'de wenselijkheid dat in de ernstigere zaken de verplichte aanwezigheid het wettelijk uitgangspunt moet zijn, zonder daarbij afhankelijk te zijn van een dergelijk bevel'.²³ Er zijn geen harde cijfers, maar van de bevoegdheid de verdachte ter terechtzitting te laten verschijnen wordt weinig gebruik gemaakt.²⁴

De minister herinnert ons eraan dat het spreekrecht is ingevoerd omdat het kan bijdragen aan het herstel van de emotionele schade die door het misdrijf is

16 De voorzitter van de rechtbank kan ambtshalve, op vordering van de officier van justitie, op verzoek van de verdachte of van het slachtoffer beslissen dat de verplichte verschijning van de verdachte achterwege blijft in verband met zwaarwegende belangen van de verdachte, het slachtoffer of een van de andere procesdeelnemers dan wel in het geval geen van de procesdeelnemers de verplichte verschijning wenselijk of noodzakelijk vindt.'

17 *Kamerstukken II* 2019/20, 35349, nr. 3, p. 16 (MvT).

18 *Kamerstukken II* 2019/20, 35349, nr. 3, p. 29 (MvT) en nr. 6, p. 16.

19 Als ik het goed zie, moet in onderdeel M. het tweede onderdeel zien op de aanpassing van het tweede lid van 363 en niet het derde lid.

20 ECLI:NL:PHR:2017:1288.

21 *Kamerstukken II* 2019/20, 35349, nr. 3, p. 9-10 (MvT) en nr. 6, p. 12 en 16.

22 Zowel voor aanvang van het onderzoek ter terechtzitting (art. 258 lid 2 Sv), als tijdens het onderzoek ter terechtzitting (art. 278 lid 2 Sv).

23 *Kamerstukken II* 2019/20, 35349, nr. 3, p. 4 (MvT).

24 *Kamerstukken II* 2019/20, 35349, nr. 3, p. 24 (MvT) rept van in totaal 460 (per jaar neem ik aan?) bevelen medebrenging voor verdachten en getuigen. Dat is voor alle strafzaken. De indruk dat van de bevoegdheid weinig gebruik wordt gemaakt is ook te vinden in M.J.A. Plaisier, 'Commentaar op artikel 278 Sv', in: M.S. Groenhuijsen e.a. (red.), *Wetboek van Strafvordering*, aant. 5 (online, actueel t/m 2 april 2013), die aansluit bij mijn eigen ervaring.

25 K.M.E. Lens, A. Pemberton & M.S. Groenhuijsen, *Het spreekrecht in Nederland: een bijdrage aan het emotioneel herstel van slachtoffers?*, Den Haag: WODC 2010.

26 P. 64. Dat neemt niet weg dat de confrontatie met de dader, ik hanteer verder toch nog maar weer de term verdachte, voor hen aan de andere kant ook (enigszins) stressvol was (p. 62).

27 Uit een eerder onderzoek over notabene Slachtofferhulp Nederland bleek namelijk dat over de 'therapeutische' waarde van het spreekrecht geen eenduidige conclusies vielen te trekken. Zie S.B.L. Leferink & K.H. Vos, *Spreekrecht en schriftelijke slachtofferverklaring: recht of kans?*, Slachtofferhulp Nederland 2008, p. 38 en 40.

28 *Kamerstukken II* 2019/20, 35349, nr. 6, p. 11.

29 *Kamerstukken II* 2019/20, 35349, nr. 3, p. 10 en 29 (MvT), alsmede nr. 6, p. 16. Eerder al onder meer tijdens een parlementair debat op 14 maart 2018 (*Handelingen II* 2017/18, nr. 61 item 7, p. 7): 'Ik wil verdachten die vanwege een gewelds- of een zedenmisdrijf in voorlopige hechtenis zitten, voortaan ook verplichten om aanwezig te zijn bij de zitting als slachtoffers spreken en als vervolgens de rechter een uitspraak doet.'

30 Opvallend is dat het gemak waarmee de aanwezigheidsplicht nu wordt ingevoerd in schriftelijk contrast staat met de moeite die verdachte tot voor kort dikwijls had om zijn aanwezigheidsrecht te effectueren. Na de zaak EHRM 14 februari 2017, 30749/12 (*Hokking t. Nederland*) is de tendens redelijk omgeslagen. Zie onder meer de arresten HR 16 oktober 2018, ECLI:NL:HR:2018:1934, *NJ* 2019/285, m.nt. P.A.M. Mevis en HR 14 mei 2019, ECLI:NL:HR:2019:709, *NJ* 2019/290, m.nt. P.A.M. Mevis.

31 De procedure moet volgens hen rechtvaardig zijn 'ten opzichte van alle partijen en instanties die bij de procedure zijn betrokken en in het licht van richtinggevende principes die een eerlijke en onpartijdige procedure beogen te garanderen, zoals in het strafrecht de onschuldpresumptie, het nemo tenetur-beginsel en het beginsel van hoor en wederhoor, audi et alteram partem.' V. Geeraets & W. Veraart, 'Over verplichte excuses en spreekrecht', *NJLP* 2017, afl. 2, p. 137-159, op p. 151.

32 *Kamerstukken II* 2019/20, 35349, nr. 3, p. 5 (MvT) en voor het citaat nr. 6, p. 12.

33 Uit het voormelde onderzoek blijkt wel dat spreekgerechtigden denken dat verdachten (enig) inzicht hebben gekregen in de gevolgen voor hen van het misdrijf. Lens, Pemberton & Groenhuijsen 2010, p. 59.

34 In een onderzoek van Slachtofferhulp Nederland uit 2008 wordt het een 'discutabele aanname' genoemd dat de uitoefening van het spreekrecht een preventief effect kan hebben, zie Leferink & Vos 2008, p. 39-40. In diezelfde trant J.W. de Keijser & M. Malsch, 'Is spreken zilver en zwijgen goud? Spreekrecht en het ontstemde slachtoffer', *DD* 2002, afl. 1, p. 5-20, op p. 11. Eerder kritisch R. Kool, 'Spreekrecht en openbaarheid', in: A. Beijer e.a., *Openbare strafrechtspiegeling*, Deventer: Kluwer 2002, p. 79-95. Kool ziet nog wel iets in de generale preventie, maar al met al meent ook zij dat men van de preventieve werking van het spreekrecht geen hoge verwachting mag hebben.

aangericht. Voor het (gedeeltelijk) werken van de gevolgen van het misdrijf *kan* helpen het in het openbaar afleggen van een verklaring. Daaraan voegt hij nu toe dat de aanwezigheid van de verdachte daarbij een belangrijke rol kan spelen. Hij refereert hierbij aan eerder evaluatieonderzoek uit 2010.²⁵ Daaruit kan op zich inderdaad blijken dat het afleggen van een verklaring ter terechtzitting – toen enkel nog over de gevolgen van het strafbare feit – helend kan werken voor slachtoffers. Ook is door meer dan de helft van de respondenten in datzelfde onderzoek aangegeven dat zij de gevolgen van het misdrijf wilden laten zien aan de dader (en in gelijke mate aan de overige procesdeelnemers).²⁶ Dit brengt de minister er nu toe aan het spreekrecht de verschijningsplicht te verbinden, ook al weet hij dat het antwoord op de vraag of spreekrecht bijdraagt aan emotioneel herstel niet zonder meer bevestigend is.²⁷ Voldoende is voor hem dat het spreekrecht wellicht indirect kan bijdragen aan emotioneel herstel van het slachtoffer.²⁸ Wat de daadwerkelijke meerwaarde van de aanwezigheid van de verdachte is, wordt niet aangegeven. Onomwonden stelt de minister simpelweg dat sommige slachtoffers er behoefte aan hebben om hun slachtofferverklaring in het bijzijn van de verdachte af te leggen en die kans *moet* hun geboden worden. Hij wil voorkomen dat een slachtoffer het spreekrecht heeft bij de berechting van een bepaald delict waarvoor geen verschijningsplicht zou gelden.²⁹ Maar uit het einde van de vorige paragraaf volgde dat onduidelijk is in hoeveel gevallen de spreekgerechtigde ongewild tegen een lege stoel praat. Het blijft dus gissen wat de (kwantitatieve) omvang is van het door de minister geschetste probleem en zijn normatieve oekaze.

De minister heeft mijns inziens een veel te beperkte kijk op wiens belangen hij dient te beschermen

Voorts heeft de minister mijns inziens een veel te beperkte kijk op wiens belangen hij dient te beschermen.³⁰ Die eenzijdige benadering van de wetgever over de legitimatie van de invoering van de verschijningsplicht is recent bekritiseerd

door Geeraets en Veraart. Zij stellen – kort gezegd – dat de perceptie van het slachtoffer nuttige informatie oplevert voor de vraag wat de inrichting van het strafproces voor hen betekent, maar dat dit in zijn algemeenheid niet zonder meer zaligmakend is als het gaat om vragen rondom de rechtvaardigheid van de procedure in het algemeen. Daar komt meer bij kijken. De belangen van onder meer de verdachte spelen daarbij ook een rol.³¹ Ik merk in dat verband het volgende op. Er wordt door de minister geen onderzoek aangehaald over de redenen waarom voormelde 1.500 verdachten geen gebruik maken van hun aanwezigheidsrecht. Die redenen kunnen, zo weet ik uit eigen ervaring als strafpleiter, uiteenlopen. Naast een bewuste proceshouding valt te denken aan angst, schaamte, ongemakkelijk gedoe met vervoer en verblijf in het detentiedeel van het gerecht, et cetera. Het kan voor verdachten uitermate confronterend zijn om niet alleen door de rechter en de officier van justitie (kritisch) ondervraagd en toegesproken te worden, maar ook nog eens door het slachtoffer van alles verweten te worden. Openbaar terechtstaan is bepaald geen pretje. Wat de negatieve gevolgen kunnen zijn voor verdachten die tegen hun wil naar de terechtzitting worden gesleept, is niet onderzocht. Dit aspect komt in de uitleg van de minister op zijn voorstel ook niet aan de orde. Hij ziet alleen maar het voordeel dat het delictsbesef van de verdachte die het verhaal van de spreekgerechtigde aan (moeten) horen, *kan* worden vergroot. De verdachte *kan* dan

'tot inkeer komen over wat hij gedaan heeft. Hij kan zich zo meer bewust worden van het strafbare feit waarvan hij verdacht wordt en de gevolgen daarvan onderkennen. Het verhaal van het slachtoffer kan bij de verdachte tot een spijtbetuiging leiden en kan eraan bijdragen dat de verdachte niet nog een keer de fout in gaat.'³²

Dit speciaal preventieve effect dat aan het verplicht aanhoren van de verklaring van de spreekgerechtigde wordt toegedicht, heeft de minister echter nergens met empirische gegevens onderbouwd en het betreft volgens mij dan ook niet meer dan een argument uit de losse pols.³³ Ik betwijfel in hoeverre diens afgedwongen aanwezigheid daadwerkelijk een beter mens van de verdachte maakt en daarin ben ik zeker niet de enige. Een empirische onderbouwing daarvoor ontbreekt.³⁴ Dit

nog los van zijn mogelijk onwenselijke houding jegens het slachtoffer ter terechtzitting en daarmee de kans op secundaire victimisatie.³⁵

Ik meen dat het bieden van de mogelijkheid aan het slachtoffer om de verdachte therapeutisch toe te spreken en hem zo delictsbefes in te prenten, in ieder geval zijn grens vindt in het bejegeningaspect van de onschuldpresumptie. Weliswaar heeft de onschuldpresumptie volgens mij geen horizontale werking tussen de verdachte en het slachtoffer die ter terechtzitting zijn spreekrecht uitoefent.³⁶ Het slachtoffer hoeft de verdachte ter terechtzitting niet als onschuldig te behandelen of toe te spreken.³⁷ Maar de verplichte aanwezigheid van de verdachte mag niet bedoeld zijn hem al op enigerlei vorm leed toe te voegen doordat hij de verklaring van de spreekgerechtigde tegen zijn wil moet aanhoren en het slachtoffer zijn gang kan gaan. Bemelmans geeft aan dat vergelding, afschrikking en normbevestiging als doel niet zijn toegestaan, maar onder meer preventie wel.³⁸ Een ongelukkige eerdere opmerking van de minister is dat de verschijningsplicht werd aangekondigd om de verdachte met het slachtoffer en met diens leed te confronteren.³⁹ ‘Confronteren’ is wat dat betreft geen goede term. Maar hoewel de motieven voor de invoering van de verschijningsplicht op dit punt met enige argwaan moeten worden bekeken, is die plicht in beginsel niet in strijd met de behandelingsdimensie van de onschuldpresumptie.⁴⁰ De voorzitter van de rechtbank zal het bejegeningaspect, als leider van het onderzoek ter terechtzitting (zie art. 272 lid 1 Sv), goed in de gaten moeten houden. Dat is geen gemakkelijke taak. In de zeer recente zaak van Nicky Verstappen is wat dat betreft de grens minst genomen wel bereikt. De spreekgerechtigden wilden de verdachte, Jos B., kunnen aankijken tijdens de uitoefening van hun spreekrecht. Dat verzoek is uiteindelijk gehonoreerd en de spreekgerechtigden namen plaats op de plek van de officier van justitie. Aan de verdachte werd onder andere toegevoegd: ‘Je bent geen mens, je bent een monster.’⁴¹ In een andere recente zaak werden de verdachten door nabestaanden zelfs tot tweemaal toe bespuugd.⁴² Dit lijkt me toch niet iets wat de (ontkennende) verdachte wiens schuld rechtens nog niet is vastgesteld verplicht zou moeten ondergaan. Zeker de verdachte die vrijgesproken wordt, heeft

uiteindelijk voor niets en ten onrechte de verklaring van het slachtoffer gedwongen moeten aanhoren.⁴³ De verhouding tussen het slachtoffer als spreekgerechtigde en de officier van justitie wordt hierdoor eveneens verstoord, ook naar derden toe. Per saldo wordt het slachtoffer zo toch een soort tweede aanklager,⁴⁴ terwijl de heersende tendens is dat hij deze rol nu juist niet moet krijgen.⁴⁵

Ik meen dat het bieden van de mogelijkheid aan het slachtoffer om de verdachte therapeutisch toe te spreken en hem zo delictsbefes in te prenten, in ieder geval zijn grens vindt in het bejegeningaspect van de onschuldpresumptie

Een andere grens is nog dat de verdachte niet van zijn vrijheid beroofd zou moeten kunnen worden of gehouden, *alleen maar* omdat hij ter terechtzitting aanwezig dient te zijn om de verklaring van de spreekgerechtigde verplicht te moeten aanhoren. Dat behoort – ik schrijf het voor de zekerheid toch maar op – geen grond voor voorlopige hechtenis te zijn of te worden.

4 Overige redenen voor het voorstel inzake de verschijningsplicht

De verschijningsplicht is niet alleen gekoppeld aan misdrijven waarvoor het spreekrecht geldt, maar ook aan andere, ernstige strafbare feiten – als de verdachte maar van zijn vrijheid is beroofd. Het verschijningsrecht heeft, dus zeker voor die feiten, een zelfstandige betekenis, en wel op drie gronden.⁴⁶ De eerste reden is gelegen in het belang van de verdachte zelf. Hij dient in ernstige zaken ter terechtzitting te verschijnen omdat er voor hem veel op het spel staat en hij dus zelf moet meemaken waar (de discussie in) zijn zaak om gaat. Dit zou volgens de minister bovendien passen in een meer contradictoire procesvorm. Ik zie dat anders. Hoewel tegenspraak van de zijde van de verdachte belangrijk is, zijn verplichte aanwezigheid vroeger nog vanzelfsprekend was, dit in andere landen

35 Bij een van de zijde van de verdachte niet af te wenden confrontatie met de spreekgerechtigde lijkt me die kans groter dan bij de huidige situatie. S. van der Aa, ‘Even geen nieuwe slachtofferrechten? Over secundaire victimisatie, Captain Hindsight en rust aan het front’, *Strafblad* 2018/52, meent echter dat het risico op secundaire victimisatie bij gedwongen aanwezigheid van de verdachte ter zitting wel mee zal vallen. Zie overigens in algemene zin over secundaire victimisatie, M. Wijers & M. de Boer, *Een keer is erg genoeg. Verkennende onderzoek naar secundaire victimisatie van slachtoffers als getuigen in het strafproces*, WODC 2010.

36 Een bredere opvatting is onder meer te vinden bij A. Duff, ‘Who must Presume Whom to Be Innocent of What?’, *NJLP* 2013, afl. 3, p. 170-192. Zie ook A. Duff, ‘Presumptions Broad and Narrow’, *NJLP* 2013, afl. 3, p. 268-274.

37 Zie bijvoorbeeld R.L. Lippke, *Taming the Presumption of Innocence*, New York: Oxford University Press 2016, p. 27, die meent dat het niet van het slachtoffer kan worden gevergd dat hij de verdachte als ‘materially innocent’ beziet.

38 J.H.B. Bemelmans, *Totdat het tegendeel is bewezen* (diss. Nijmegen), Deventer: Wolters Kluwer 2018, par. IV.4.4 en VI.3.3.3.

39 Ministerie van Justitie en Veiligheid, Kamerbrief Meerjarenagenda slachtofferbeleid 2018-2021 van 22 februari 2018 (*Kamerstukken II* 2017/18, 33552, nr. 43).

40 Zie hierover ook J.H.B. Bemelmans, ‘Een aanwezigheidsplicht voor de voorlopig gehechte verdachte’, *AA* 2018, afl. 11, p. 904-911 (AA20180904); Van Noorloos 2018, par. 3; R. Kool, ‘Les jeux sont faits (De teerling is geworpen). Overdenking naar aanleiding van het congres “Het slachtoffer en het strafproces: wat is de toekomst?”’, *TvH* 2019, afl. 1, p. 52-59 (i.h.b. p. 57).

41 F. Schraevesande, ‘Nabestaande hoort niet op de stoel van de officier’, *NRC* 8 oktober 2020, p. 10.

42 B. Heilbron, ‘Levenslang voor moord Enschede’, *NRC* 7 november 2020, p. 12.

43 De Keijser en Malsch stellen dat het niet denkbeeldig is dat de feitelijk onschuldige verdachte onnodig beschadigd wordt door een emotionele verklaring van het slachtoffer. De Keijser & Malsch 2002, p. 11.

44 Ook in de hoedanigheid van benadeelde partij kan het slachtoffer (en diens advocaat) zich bij de toelichting op de vordering over de schuld van de verdachte uitlaten.

45 Ook van de minister niet, *Kamerstukken II* 2019/20, 35349, nr. 6, p. 3-4 en *Kamerstukken II* 2020/21, 35349, nr. 18, p. 40, 42-43.

46 *Kamerstukken II* 2019/20, 35349, nr. 3, p. 5 en 29 (MvT), alsmede nr. 6, p. 13-14 en 16.

nog steeds het geval is en (dus) verdachten aanwezigheid op zich zeer zeker kan worden afgedwongen (in ons systeem nu ook al, zie art. 278 lid 2 Sv), past dit niet bij traditionele vrijheid die in Nederland aan de verdachte wordt gelaten zijn eigen proceshouding te bepalen.⁴⁷ Of hij zich verdedigt, hoe hij zich verdedigt en op welke punten is aan hem. In het strafgeding is de verdachte als partij in zeer hoge mate autonoom.⁴⁸ Op die procesautonomie wordt nu inbreuk gemaakt voor de van zijn vrijheid beroofde verdachte, kennelijk ook voor zijn eigen bestwil. Mij lijkt dat de contradictoire procesvorm waarover de minister rept, meebrengt dat die procesautonomie zo veel mogelijk in stand blijft en de verdachte om die reden juist niet gedwongen behoort te worden zijn verdediging in persoon te voeren c.q. zijn proces bij te wonen. Dat maakt de – goed geïnformeerde – verdachte immers zelf wel uit.

Of verdachte zich verdedigt, hoe hij zich verdedigt en op welke punten is aan hem. Op die procesautonomie wordt nu inbreuk gemaakt voor de van zijn vrijheid beroofde verdachte, kennelijk ook voor zijn eigen bestwil

De tweede reden voor de verplichte verschijning van de verdachte is dat de rechter en de officier van justitie daardoor in meer gevallen in staat gesteld worden zich over de persoon van de verdachte een indruk te vormen en hem te ondervragen. Dat bevordert de waarheidsvinding en uiteindelijk ook de kwaliteit van de beslissing van de rechter, aldus de minister. Steun voor die opvatting is zeker te vinden in de literatuur.⁴⁹ Gelet op de procesautonomie, in het bijzonder het zwijgrecht en het nemo-tenetur-beginsel, moet van die ondervraging echter niet te veel worden verwacht. Het gaat immers om een verdachte die – als het aan hem lag – niet zou zijn verschenen en kennelijk zelf geen verklaring (meer) wil afleggen. Als de verdachte ter terechtzitting zwijgt, komen de rechter en de officier van justitie qua waarheidsvinding niet verder. Voor de beslissing inzake de strafoplegging kan

een betere indruk van de persoon van de verdachte wel bevorderlijk zijn, maar in de zaken waarvoor de verschijningsplicht komt te gelden worden over de persoon van de verdachte doorgaans diverse rapportages opgesteld. En als de rechter zich niettemin onvoldoende voorgelicht acht, geldt ook hier dat hij de persoonlijke verschijning van de verdachte kan bevelen.

Het algemeen belang is de derde reden om, los van het spreekrecht, bij ernstige feiten de verdachte aanwezig te laten zijn. De maatschappij moet (kunnen) zien dat het recht verwezenlijkt en gehandhaafd wordt (het gaat immers om een inbreuk op de rechtsorde, dus op de belangen van niet alleen het slachtoffer maar de samenleving). Ook wordt zichtbaar dat ieders rechten worden eerbiedigd. Het zou daarom passend zijn dat bij de ernstige zaken de gehechte of gedetineerde verdachte aanwezig is. Laat ik vooropstellen dat berechting in het openbaar in beginsel een groot goed is, niet alleen voor de verdachte zelf, maar ook voor de andere directbetrokkenen en de samenleving. In de regel kunnen normhandhaving en een eerlijk proces niet zonder algemene controle en aanwezigheid van het algemeen publiek en van de verdachte in het bijzonder.⁵⁰ Maar als de verdachte afwezig is wordt aan het begin van de terechtzitting duidelijk aan de orde gesteld of de verdachte afstand heeft gedaan van zijn verdedigings- c.q. aanwezigheidsrecht. Dit volgt uit artikel 278 lid 1 Sv. Daarbij is in het bijzonder van belang dat in de gevallen waarin de aanwezigheidsplicht geldt, ingevolge artikel 36e lid 1 sub a Sv, een betekening van de dagvaarding (of nadere oproeping) voor een terechtzitting *in persoon* is voorgeschreven. Duidelijk wordt dus dat de beschuldiging de verdachte zelf heeft bereikt. Doorgaans zal de verdachte verschijnen en anders wordt de verdediging bij afwezigheid van de verdachte veelal gevoerd door een door hem daartoe uitdrukkelijk gemachtigd raadsman.⁵¹ De rechtbank moet met dit laatste instemmen en kan anders de verschijning van de verdachte bevelen (zie art. 279 lid 1 Sv). Zo wordt voor het publiek zichtbaar dat de verdachte in voorkomende gevallen met uitdrukkelijk goedvinden van de rechter hetzij zijn verdediging overlaat aan zijn raadsman, hetzij bewust geen prijs stelt op een (persoonlijke) verdediging. Zoals gezegd staat het de verdachte vrij om

47 Zie daarover met verdere verwijzingen Kooijmans 2011, p. 13 e.v.

48 Daarom staat het hem zelfs vrij om strafoplegging te accepteren die geschiedt door een ander dan de strafrechter en zonder een strafproces ten overstaande daarvan. Zie uitgebreid M. Hildebrandt, *Strafbegrip en procesbeginsel* (diss. Rotterdam), Deventer: Wolters Kluwer 2002, i.h.b. hoofdstuk 5.

49 Zie onder meer M.J.A. Plaisier, 'Commentaar op artikel 278 Sv', in: M.S. Groenhuijsen e.a. (red.), *Wetboek van Strafvordering*, aant. 5 (online, actueel t/m 2 april 2013), met verdere verwijzingen, alsmede Bemelmans AA20180904 en Van Noorloos 2018. Zie uitgebreid D.M.H.R. Garé, *Het onmiddellijkheidsbeginsel in het Nederlandse strafproces* (diss. Maastricht), Arnhem: Quint Gouda 1994.

50 Al is een openbare berechting niet zonder problemen, zeker niet in het huidige tijdsgewricht en de media-aandacht die grotere zaken tegenwoordig krijgen. Zie over de externe openbaarheid onder meer C.H. Brants & L. van Lent, 'Externe openbaarheid. Van vanzelfsprekendheid tot probleem', in: C.H. Brants, P.A.M. Mevis & E. Prakken (red.), *Legitieme strafvordering. Rechten van de mens als inspiratie in de 21ste eeuw*, Antwerpen-Groningen: Intersentia Rechtswetenschappen 2001, p. 75-101; L. van Lent, *Externe openbaarheid in het strafproces* (diss. Utrecht), Den Haag: Boom juridische uitgevers 2008.

51 In HR 11 februari 2003, ECLI:NL:HR:2003:AE9649, NJ 2003/390, m.nt. T.M. Schalken is in dat verband bepaald dat het verschijnen ter terechtzitting van een gemachtigde raadsman de nietigheid van de dagvaarding wegens een betekeningstekort niet dekt. Wel is het zo dat de nietigverklaring van de dagvaarding achterwege blijft indien ter terechtzitting de raadsman van de aldaar niet aanwezige verdachte is verschenen en deze niet heeft geklaagd over een betekeningstekort. Uit het achterwege blijven van zo een klacht moet worden afgeleid dat de verdachte vrijwillig afstand heeft gedaan van zijn aanwezigheidsrecht. Zie HR 12 maart 2002, ECLI:NL:HR:2002:AD5163, NJ 2002/317, m.nt. T.M. Schalken, r.o. 3.26.

afstand te doen van zijn recht op een strafproces ten overstaan van een strafrechter, ook al komt het procesbeginsel daardoor niet goed uit de verf.⁵² De meerwaarde om in die (weinig) gevallen toch de stoel van de verdachte steeds te vullen zie ik per saldo dus niet.

De omvang van het probleem is door de minister niet vastgesteld, de heilzame werking van zijn plan staat niet vast en zijn kijk op wiens belangen hij behoort te beschermen is veel te eenzijdig gericht op die van het slachtoffer

5 Slotbeschouwing; slachtoffer versus verdachte

Het staat de wetgever vrij om de verdachte te verplichten (in bepaalde gevallen) ter terechtzitting te verschijnen, ook als dat in het bijzonder zou worden ingevoerd om de verdachte met het slachtoffer en diens leed in aanraking te brengen als laatstgenoemde dat wenst (zolang dat maar geen leed-toevoegend karakter krijgt). Die plicht lijkt er ook te komen. Maar daarmee zou wel een inbreuk worden gemaakt op de traditionele vrijheid die de verdachte heeft. Van oudsher heeft de verdachte namelijk een grote mate van procesautonomie, zo kwam aan de orde bij de bespreking van de overige redenen voor de invoering van de verschijningsplicht. Deze wezenlijke wijziging van dit systematische uitgangspunt vergt dan ook een solide, afgewogen onderbouwing, maar die ontbreekt mijns inziens. De omvang van het probleem is door de minister niet vastgesteld, de heilzame werking van zijn plan staat niet vast en zijn kijk op wiens belangen hij behoort te beschermen is veel te eenzijdig gericht op die van het slachtoffer. Daar waar de minister meent dat ook andere belangen, in het bijzonder die van de verdachte zelf, maken dat de verdachte ter terechtzitting aanwezig moet zijn om de inhoudelijke behandeling van zijn zaak bij te wonen, zijn dat meer gelegenheidsargumenten. Die komen kennelijk nu goed uit, maar zij beknotten de procesautonomie van de verdachte. Bovendien kan ook

onder het huidige recht de persoonlijke verschijning van de verdachte ter terechtzitting en uitspraak worden bevolen door de rechter als hij dat wenselijk acht.

De minister beroept zich voor de onderbouwing van zijn wetsvoorstel overigens (terecht) niet op de thans vigerende EU-slachtofferrichtlijn. Die richtlijn dwingt namelijk niet tot het huidige wetsvoorstel. De richtlijn laat de lidstaten behoorlijk vrij hoe de slachtofferrechten te verwerken in het nationale recht en aan het recht voor het slachtoffer om gehoord te worden, wordt reeds voldaan als hem wordt toegestaan schriftelijke verklaringen of toelichtingen te verstrekken.⁵³ Ook meer algemeen lijken er geen Europese ontwikkelingen inzake slachtofferrechten te zijn die tot de onderhavige wetgeving nopen.⁵⁴ Het wetsvoorstel past ook niet in de ontwikkeling van de positie van het slachtoffer in andere Europese landen. Een in het kader van de huidige moderniseringsplannen verrichte (bescheiden) rechtsvergelijking laat dienaangaande namelijk het volgende beeld zien. In algemene zin wordt in sommige landen op dit moment een kritisch debat gevoerd over het particuliere vervolgingsrecht van het slachtoffer als procespartij in het strafgeding (dus niet louter als procesdeelnemer). Over dat recht heerst onvrede in België, Duitsland en Noorwegen.⁵⁵ Die kant wil de minister – overigens ook expliciet – niet op. Hij wenst van het slachtoffer geen procespartij te maken met beslissingsbevoegdheden op het gebied van opsporing en vervolging. Het slachtoffer is in Nederland volgens de minister een ‘procesdeelnemer aan wie een reeks rechten toekomt’.⁵⁶ In het bijzonder is nog interessant dat in sommige Europese landen weliswaar het uitgangspunt geldt van de verplichte aanwezigheid van de verdachte ter terechtzitting, maar dat is vanwege de gedachte dat een verantwoorde beslissing van de strafrechter anders niet mogelijk of wenselijk wordt geacht. Daarmee is die verplichting, in de woorden van Mevis, ‘niet geïnspireerd door de belangen of de positie van het slachtoffer’.⁵⁷ Het voorgaande laat naar mijn mening zien dat nut en noodzaak van de voorgestelde verschijningsplicht en daarmee een omkering van het Nederlandse systeem vooralsnog ontbreken.⁵⁸ Het Wetsvoorstel uitbreiding slachtofferrechten gaat met de verschijningsplicht ook in tegen de algemeen levende gedachte dat dit niet het

⁵² Wederom hierover uitgebreid Hildebrandt 2002, i.h.b. hoofdstuk 5.

⁵³ Richtlijn 2012/29/EU van het Europees Parlement en de Raad van 25 oktober 2012 tot vaststelling van minimumnormen voor de rechten, de ondersteuning en de bescherming van slachtoffers van strafbare feiten, en ter vervanging van Kaderbesluit 2001/220/JBZ (PbEU 2012, L 315), art. 10 en overweging 20 en 41. Datzelfde blijkt uit de eerdere internationale ontwikkelingen die werden vermeld bij de onderbouwing van het initiatiefwetsvoorstel ter introductie van het spreekrecht, zie *Kamerstukken II 2000/01, 27632*, nr. 3, par. 2 (MvT).

⁵⁴ Op het gebied van algemene slachtofferrechten valt volgens Van der Aa 2018 ‘vanuit de EU, de Raad van Europa en de Verenigde Naties op de korte termijn weinig spannends te verwachten’.

⁵⁵ Zie A.J.J.G. Schijns, in: P.A.M. Mevis & P.A.M. Verrest (red.), *Rechtsvergelijkende inzichten voor de modernisering van het Wetboek van Strafvordering*, Den Haag: Boom juridisch 2019, p. 485-486. Volgens Schijns ‘ligt het niet in de lijn der verwachting dat de in deze landen bestaande positie van het slachtoffer verder wordt uitgebreid’.

⁵⁶ *Kamerstukken II 2019/20, 35349*, nr. 6, p. 3-4, na een vergelijking met de Duitse *Nebenklage*.

⁵⁷ P.A.M. Mevis, in: Mevis & Verrest 2019, p. 552.

⁵⁸ Door Bemelmans is die omkering treffend omschreven (Bemelmans AA20180904) als: ‘nu: verschijningsplicht indien wenselijk, dan: verschijningsplicht tenzij onwenselijk’.

⁵⁹ Al is dat geen gemakkelijke taak, zo laat de zaak Nicky Verstappen bijvoorbeeld zien. Zie in algemene zin over de afweging van de belangen van het slachtoffer in het licht van de rechten van de verdachte op een eerlijk proces, S. Reynaers, 'Slachtofferrechten in een dadergeoriënteerd strafrecht. Over mensenrechten, verdachten en systeemtheorieën', *AA* 2006, p. 461-470 (AA20060461). Groenhuijsen meent dat we er met de enkele verwijzing naar art. 6 EVRM nog niet zijn. Zie M.S. Groenhuijsen, 'Het juridisch tekort in het strafrecht', *NJB* 1996, afl. 37, p. 1527-1537.

moment is om nieuwe slachtofferrechten in het leven te roepen, maar om werk te maken van de daadwerkelijke realisatie van de bestaande. Met Van Noorloos en Bemelmans moet worden gezegd dat het beter is om het, zoals nu het geval is, aan de zittingsrechter over te laten of de verdachte dient te verschijnen. In dat verband kan via de officier van justitie de wens van de spreekgerechtigde tot de rechtbank komen en bij de verdediging worden gepolst of de verdachte voornemens is aanwezig te zijn bij de inhoudelijke behandeling van zijn zaak. In een voorkomend geval kan de rechter dan zo nodig de persoonlijke verschijning van de verdachte verordneren

(met bevel medebrenging). Mijns inziens kan dit punt, indien al, dus beter in de praktijk anders worden aangevlogen. De rechter moet, ook zonder de voorgenomen wetswijziging, zeer wel in staat worden geacht ieders belangen en verlangen af te wegen om te bezien of hij het wenselijk vindt dat de verdachte op de inhoudelijke terechtzitting dient te verschijnen.⁵⁹ Dat valt te prefereren boven het maken van een inbreuk op de procesautonomie van de verdachte in specifieke gevallen, die grotendeels gebaseerd is op een (niet gekwantificeerd) verlangen en (niet zonder meer gesubstantieerde) belangen van 'het' slachtoffer.

WLADIMIROFF

ADVOCATEN

Ondernemers, bestuurders en professionals lopen in een steeds complexere omgeving het risico dat zij bij het ondernemen regels overtreden. De reactie daarop van toezichthouders, opsporingsdiensten en justitie kan fors zijn. Een onderzoek van overheidswege kan verstrekkende gevolgen hebben. Niet zelden levert het in elk geval (reputatie)schade op voor de onderneming of de bestuurder. Wladimiroff biedt de noodzakelijke bijstand en geeft in die gevallen advies op maat. Deskundig, degelijk en discreet.

Wladimiroff is als advocatenkantoor uniek. Het niche kantoor behoort tot de absolute top van de gespecialiseerde Nederlandse advocatuur op het gebied van financieel, economisch en fiscaal sanctierecht.

Het kantoor legt zich sinds 1976 toe op deze vaak complexe rechtsgebieden. Het kantoor onderscheidt zich, doordat het een omvangrijk team van ervaren specialisten heeft op alle gebieden van het sanctierecht, of het nu gaat om (internationale) corruptie- of fraudeonderzoeken door het Openbaar Ministerie, complexe fiscale zaken, handhaving door de AFM of ACM, of onderzoeken naar milieuovertredingen.

Voor meer informatie zie onze website: www.wlaws.com.